

Є. І. Райхман, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

**ЗМІСТОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ ФОРМ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Райхман Є. І.

Змістовна характеристика сучасних форм науково-дослідної роботи майбутніх магістрів педагогічної освіти

Стаття присвячена обґрунтуванню та розробці сучасних форм науково-дослідної роботи майбутніх магістрів педагогічної освіти. На підставі загальновідомих підходів до організації дослідницького навчання (компетентнісний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, полісуб'єктний) змістовно охарактеризовано форми науково-дослідної роботи магістрантів. Виділено етапи залучення магістрантів до науково-дослідної діяльності в межах роботи в наукових осередках, подано основні складові наукового портфолію, запропоновано схему здійснення наукового дослідження за грантовою програмою, представлено механізм проведення презентацій наукових досягнень і перспектив, розроблено основні напрями діяльності магістрантів у межах науково-педагогічної практики, що містить елементи наукової роботи.

Ключові слова: науково-дослідна робота, майбутній магістр, педагогічна освіта, професійна підготовка.

Райхман Е. И.

Содержательная характеристика современных форм научно-исследовательской работы будущих магистров педагогического образования

Статья посвящена обоснованию и разработке современных форм научно-исследовательской работы будущих магистров педагогического образования. На основании общеизвестных подходов к организации исследовательского обучения (компетентностный, личностно ориентированный, деятельностный, полисубъектный) содержательно охарактеризованы формы научно-исследовательской работы магистрантов. Выделены этапы привлечения магистрантов к научно-исследовательской деятельности в рамках работы в научных сообществах, представлены основные компоненты научного портфолію, предложена схема реализации научного исследования по грантовой программе, представлен механизм проведения презентаций научных достижений и перспектив, разработаны основные направления деятельности

магістрантов в рамках науково-педагогічної практики, которая содержит элементы научной работы.

Ключевые слова: науково-дослідницька робота, майбутній магістр, педагогічне образование, професійна підготовка.

Якість формування професійної компетентності, зокрема креативності майбутніх магістрів педагогічної освіти певною мірою залежить від того, наскільки цій меті відповідає організація університетської науково-дослідної роботи (далі – НДР). Науково-дослідна підготовка магістрів спрямована на освоєння методології та методики науково-педагогічного дослідження, формування умінь планувати й організувати науковий пошук у галузі педагогіки, складати програму дослідно-експериментальної роботи, реалізувати її в педагогічну дійсність, аналізувати й узагальнювати педагогічний досвід, розкриваючи закономірності педагогічного процесу та визначаючи шляхи його вдосконалення [1, с. 135].

Аналіз сучасних наукових джерел дозволив нам виокремити певні аспекти досліджуваної проблеми: сутнісні характеристики НДР (О. Глузман, О. Гнізділова, О. Дубасенюк, В. Загвязинський, Г. Кловак, В. Краєвський, О. Микитюк, Л. Сущенко, З. Сазонова, С. Сисоєва, В. Сластьонін, А. Хуторський та ін.); використання форм і методів НДР (Н. Базелюк, Н. Головин, А. Нелєпова, Н. Уйсімбаєва, І. Сенча, Г. Сомбаманія, Є. Спіцин, С. Щербина та ін.); оцінка якості системи НДР (Л. Бурчак, П. Горкуненко, О. Єгорова, М. Князян, Є. Кулик, В. Кулєшова, І. Луценко, Т. Мишковська, І. Раєвська, О. Рогозіна, М. Фалько, Л. Султанова та ін.).

Водночас вивчення наукової літератури дозволило нам констатувати нагальну проблему – у контексті нової редакції Закону України «Про вищу освіту» [2] доцільно вдосконалити форми НДР майбутніх магістрів педагогічної освіти, що сприяють формуванню професійної компетентності, зокрема креативності, науково-педагогічного мислення, для якого характерні евристичний, творчий підхід до вивчення педагогічних явищ, системна організація дослідно-пошукової діяльності та передбачення її результатів тощо.

У межах дослідження «Модернізація діяльності вищого закладу освіти в контексті європейської інтеграції» (державний реєстраційний номер 0103U004993), що виконується в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка, нами здійснюється дослідницька робота із з'ясування впливу НДР на якість підготовки магістрів. Тому метою статті є обґрунтування та розробка сучасних форм науково-дослідної роботи майбутніх магістрів педагогічної освіти.

Логіка дослідження така, що обґрунтування та розробка форм НДР магістрантів починається із з'ясування її мети – здійснення на засадах науково-дослідної роботи ефективної професійної підготовки магістрантів педагогічної освіти, які мають сформовані професійні компетентності, зокрема креативність, а також є конкурентоспроможними на українському та світовому ринку праці.

Беручи до уваги загальновідомі підходи до організації дослідницького навчання (компетентнісний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, полісуб'єктний), виділимо та змістовно охарактеризуємо форми науково-дослідної роботи майбутніх магістрів педагогічної освіти. Аналізуючи першу форму НДР – *організація роботи магістрантів у наукових осередках, заохочення їх до участі у науковому житті університету*, зробимо акцент на тому, що наукові лабораторії, центри, проблемні наукові групи та інші наукові осередки дозволяють майбутнім магістрам брати участь у науково-дослідних проектах, у яких вони набувають фундаментальних знань з наукових дисциплін, розвивають навички проведення науково-дослідної роботи, крім того, у них формується інтерес до інтелектуальної діяльності.

Виділимо напрями, за якими майбутніх магістрантів залучають до роботи в наукових осередках за єдиною комплексною темою: відбір і аналіз наукових джерел; виконання завдань дослідницького характеру; підготовка магістерських робіт, і, безумовно, організація та проведення експерименту. На нашу думку залучення магістрантів до роботи над проектами наукових осередків варто здійснювати на початковій стадії – під час оформлення запитів.

Виділимо етапи залучення магістрантів до науково-дослідної діяльності в

межах роботи в наукових осередках: 1 етап – оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями за методологією та методами досліджень; 2 етап – виконання експерименту.

НДР вимагає значної уваги та терпіння з боку викладачів, за допомогою яких магістранти набувають навичок дослідницької роботи, мають можливість застосовувати теоретичні знання в дослідженнях і на практиці. Крім того, вчений як менеджер освіти організовує виконання науково-дослідних робіт, координує спільну діяльність інших викладачів, аспірантів, докторантів, студентів, магістрантів і учителів шкіл, які можуть входити до складу наукового осередку.

У сучасних наукових осередках набула поширення система ведення магістрантами індивідуальних електронних портфоліо, які дозволяють презентувати власні наукові напрацювання. Нами розроблено основні складові портфоліо: тема дослідницької роботи, ПБ наукового керівника, проспект виконання магістерської роботи, участь, перемога в конкурсах наукових робіт, олімпіадах, виступи на наукових конференціях, публікації (статті, тези), документи на об'єкти права інтелектуальної власності, участь у розробці науково-дослідних проектів, зокрема грантів.

Наступна форма НДР – *участь магістрантів у розробці та реалізації проектів, що можуть бути запропоновані закладам освіти, організаціям та установам.*

Одним із провідних напрямів залучення магістрантів до наукової роботи є виконання комплексних кафедральних тем, дисертаційних або госпдоговірних робіт, спрямованих на опрацювання реальних проблем освіти, інших галузей життєдіяльності суспільства.

З метою підвищення зацікавленості викладачів і магістрантів зазначеним напрямом нами було розроблено механізми організації та проведення спеціальних заходів – презентацій наукових досягнень і перспектив. На такі зустрічі-презентації обов'язково запрошують представників установ, організацій і підприємств, зацікавлених у науково-методичних розробках

університету для вирішення наявних проблем. Метою заходів є об'єднання зусиль учених університету (викладачів, аспірантів і магістрантів) і педагогів-практиків шкіл, дошкільних закладів для спільної науково-дослідної роботи, подання магістрантам запитів щодо науково-методичної розробки реальних проблем освіти, залучення молодих науковців до самостійного обрання напряму науково-дослідної діяльності. Такі заходи підтримують один з основних підходів до організації науки в університеті, а саме – принцип зв'язку наукових досліджень з майбутньою професійною діяльністю магістрантів і запитами реальної практики. Різноманіття наявних науково-методичних питань дає можливість магістрантам реалізуватися в одному з напрямів науково-дослідної діяльності залежно від наявних інтересів, сприяє формуванню креативної особистості.

Задля забезпечення залучення магістрантів до розробки проектів, що можуть бути запропоновані закладам освіти, організаціям та установам уважаємо за необхідне реалізувати низку заходів. По-перше, здійснити створення університетського банку міждисциплінарних дослідницьких проблем. Для цього в рамках змістового наповнення освітніх програм передбачити міждисциплінарні теми, до виконання яких будуть залучені магістранти. Важливо також розширити мережу баз практик магістрантів за рахунок включення ЗНЗ, які здійснюють експериментальну діяльність, науково-дослідних інститутів, наукових бібліотек, інших наукових установ. Доцільним, на наш погляд, буде створення наукових груп магістрантів для підготовки та захисту магістерських робіт у формі спільних наукових проектів, спрямованих на вирішення проблем освіти, інших соціально-економічних проблем.

Інша форма НДР – участь магістратів у конкурсах на здобуття грантів та в інших заохочувальних заходах, спрямованих на стимулювання наукових досліджень.

Найважливіша вимога часу – залучення магістрантів до участі в конкурсах на здобуття грантів. Зрозуміло, що ефективність участі в таких програмах залежить від рівня сформованості дослідницьких здібностей, під

якими згідно з «Педагогічним словником» [3] розуміють індивідуальні особливості особистості, що є суб'єктивними умовами успішного здійснення науково-дослідної діяльності. Крім дослідницьких здібностей, важлива й дослідницька позиція, тобто значуща особистісна основа, зважаючи на яку індивід активно реагує на зміни, що відбуваються у світі. Дослідницька позиція виявляється та розвивається в процесі реалізації дослідницької діяльності.

Успішне залучення магістрантів до участі в грантових програмах залежить передусім від правильної постановки науково-дослідних завдань, інтерес до яких зростає з набуттям нових знань, навичок дослідницької діяльності та ін. Перед виконанням самостійної наукової роботи магістранту необхідно вивчити методологічну літературу, яка дає можливість з'ясувати основні етапи наукового дослідження. Для більшої мотивації до наукової роботи важливо, щоб магістрат самостійно вибрав тему дослідження для подання на грантову програму, а потім уточнив її з викладачем.

Нами запропоновано схему, за якою пропонуємо здійснювати наукове дослідження за грантовою програмою: 1) вибір теми або проблеми дослідження, її формулювання з різних точок зору; 2) уточнення проблеми та складання програми дослідження; 3) систематичне накопичення матеріалів; 4) пошук ідей, рішень, що підлягають аналізу та оцінці, вибору найкращих; 5) підготовка запиту для участі в конкурсах на здобуття грантової програми; 6) зведення результатів дослідження; 7) теоретичний аналіз результатів дослідження; 8) упровадження результатів дослідження в практику; 9) оцінювання значущості результатів дослідження; 10) літературне оформлення результатів дослідження; 11) підготовка звітів, презентацій, апробація результатів дослідження.

Задля формування в магістрантів готовності до участі в грантових конкурсах, програмах вважаємо за доцільне здійснити оновлення тематики індивідуальних науково-дослідних завдань, магістерських робіт, які відповідають напрямам науково-дослідної діяльності кафедр. Важливо також виконання умови – залучення магістрантів до виконання практико

зорієнтованих наскрізних досліджень протягом усієї університетської підготовки.

Отже, задля залучення магістрантів для роботи над грантовими проектами та програмами важливо розвивати в них міжкультурний діалог та обмін знаннями в межах міжнародних програми («Erasmus Mundus», «Horizon 2020» та ін.), а також здійснювати заходи щодо підвищення матеріальних і моральних форм стимулювання НДР як методу управління, що впливає на успішність реалізації НДР.

Ще одна важлива форма НДР – *організація та проведення заходів наукової конкуренції (конференцій, вебінарів, семінарів, виставок, круглих столів, майстер-класів, дебатів, інтелектуальних ігор, зустрічей з відомими науковцями, презентацій наукових проектів, конкурів, олімпіад).*

Науково-дослідну діяльність не можна обмежувати лише знеособленими зв'язками наукових дисциплін і досліджень. Вона припускає особистісні контакти вчених, практиків, проведення семінарів і конференцій, доступність наукової інформації, поліпредметність обговорень [4, с. 56].

Заходи наукової конкуренції включають не лише теоретичні наукові доповіді, але й обговорення шляхів вирішення практичних завдань. Вони сприяють установленню тісних зв'язків між ВНЗ і школою, а також допомагають магістрантам навчитися застосовувати теорію на практиці.

Характерною рисою науково-практичної конференції є складність організації, щоб участь у ній була корисною та цікавою магістрантам і викладачам. Тому організація та проведення конференції вимагає від організаторів і учасників значної уваги та терпіння.

Виділимо види наукових матеріалів, які обговорюють на наукових конференціях:

- результати власних досліджень, підтверджені або ще не підтверджені практикою;
- авторські розробки та пропозиції гіпотетичного характеру;
- авторське узагальнення досліджень, описаних у спеціальній

літературі;

- опис і аналіз власного практичного досвіду;
- авторське узагальнення практичної роботи у своїй організації.

Участь магістрантів у заходах наукової конкуренції, які стимулюють творчість майбутніх педагогів і розвиток системи НДР є навчанням, спрямованим на освоєння нового досвіду в спеціально створених умовах; пізнанням, унаслідок чого можлива поява нового знання, а також колективним науковим спілкуванням. Важливим задля цього є запровадження в межах навчальних дисциплін нових форми організації науково-дослідної діяльності (виступ на міні-конференції; виконання групових дослідницьких проектів; підготовка наукових есе, аналітичної записки; доповідь удвох; конкурс рефератів; ділова, рольова гра тощо), спрямовані на розвиток наукового та критичного мислення).

Ще одна форма НДР майбутніх магістрів педагогічної освіти – *апробація результатів наукових досліджень через підготовку наукових праць*.

Розглянемо технологію апробації наукових пошуків магістрантів через підготовку наукової статті. З метою активізації наукової творчості молодих науковців, їхнього дослідницького пошуку організоване видання університетського збірника наукових праць «Науковий пошук молодих дослідників».

На початку кожного навчального року на кафедрах університету у межах роботи наукових груп, лабораторій починають підготовку публікацій. Зазвичай така робота збігається з написанням магістерського проекту. Найважливіша умова, яку ми висуваємо до підготовки наукових публікацій, полягає в тому, що статті повинні відповідати загально відомим вимогам МОН України. Так ми цілеспрямовано привчаємо молодих дослідників до того, щоб вони могли виявити педагогічну проблему, співвіднести її з важливими науковими, практичними завданням, проаналізувати основні дослідження і публікації, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, указати невирішені частини наукової проблеми. Важливим є формулювання мети, завдань статті, висновків

і перспектив подальших досліджень у цьому напрямку.

Випуском наукового збірника займаються керівники наукових товариств інститутів (факультетів) за різними напрямками. Із метою поліпшення якості публікацій кожену статтю розглядають на відповідній кафедрі, де її рекомендують до друку. Загальне редагування збірника здійснює голова наукового товариства факультету, інституту. Крім того, для магістрантів, які стали переможцями наукових конкурсів і олімпіад, надають можливість публікації у збірнику наукових робіт безкоштовно, що є важливим стимулом залучення до наукової діяльності.

Ураховуючи значущість інформаційних технологій в професійній підготовці магістрантів, корисним є започаткування електронного видання Наукового товариства за різними серіями (секціями) відповідно до напрямів підготовки магістрантів. Важливим також є проведення інформаційних занять і семінарів задля формування у магістратів навичок роботи з наукометричними базами даних. Провідною ідеєю занять є орієнтація магістрантів на використання внутрішніх електронних інформаційних ресурсів ВНЗ (електронних каталогів, репозиторіїв, електронних навчальних курсів тощо) при написанні кваліфікаційних та наукових робіт. Важливо інформувати молодих науковців про необхідність перевірки магістерських досліджень через систему «Антиплагіат» та внесення до банку магістерських робіт. Новими формами виступає залучення магістрантів до участі в існуючих і нових Вікі-проектах.

У процесі університетської підготовки нами розроблена інноваційна форма залучення магістрантів до наукової діяльності – *школа магістранта-дослідника (ШМД)*, яка є формою вивчення теоретичних основ постановки, методики, організації та виконання наукових досліджень, планування й організації наукового експерименту, обробки наукових даних у межах спеціалізованих курсів, включених до освітньої програми.

Мета роботи ШМД – створення умов для самореалізації магістрантів у науковій діяльності в єдиному освітньому та науковому процесі відповідно до

їхніх здібностей, внутрішніх і зовнішніх мотивів. До напрямів діяльності ШМД належать такі: самореалізація магістрантів у науково-дослідній діяльності на основі самопізнання, саморозкриття, самовдосконалення; підготовка магістрантів до виконання науково-дослідних робіт; безпосередня участь магістрантів у різних формах науково-дослідної роботи; виявлення найбільш обдарованих і підготовлених магістрантів, що мають виражену мотивацію до науково-дослідної діяльності.

Нами розроблено зміст діяльності ШМД, який містить різні види науково-дослідної роботи:

- вивчення теоретичних основ методики й організації виконання наукових досліджень, планування й організація наукового експерименту, обробка наукових даних («Проблемне поле сучасних педагогічних досліджень», «Логіка наукового дослідження», «Алгоритм наукового дослідження», «Сучасні вимоги до підготовки та оформлення наукових досліджень», «Етика наукових досліджень»);

- виконання завдань дослідницького характеру, які можуть бути реалізовані в науково-педагогічній практиці (ігротренінг «Постанова проблеми. Пошук ефективних засобів її розв'язання», «Розробка понятійного апарату в процесі проведення наукового дослідження», «Методи збору інформації в психолого-педагогічних дослідженнях (анкетування, аналіз, спостереження, опитування)», модеративний семінар «Відповідальність і самостійність як базові якості дослідника», полілог «Педагогічна діагностика», семінар «Психологічні особливості створення наукових текстів»);

- організація виставок наукових досягнень магістрантів, наукових конференцій, олімпіад та інших заходів науково-дослідного характеру та ін. (експозиція літератури «На допомогу науковцю»).

Проаналізувавши багаторічні результати роботи ШМД, підкреслимо підвищення якості НДР, яка виражається в посиленні інтересу до наукових досліджень, збільшення кількості майбутніх магістрів педагогічної освіти, зайнятих наукою, формування науково-педагогічного мислення та ін.

Остання форма – *наукові дослідження, що проводять у процесі науково-педагогічної та науково-дослідної практики.*

Нами розроблено основні напрями діяльності магістрантів у межах науково-педагогічної практики, що містить елементи наукової роботи:

- участь у консультаціях, колоквіумах;
- участь у роботі засідань кафедр, у семінарах і науково-методичних нарадах викладачів;
- підготовка науково-методичних, дидактичних матеріалів для кафедри;
- вивчення психолого-педагогічної літератури з питань освітнього процесу в вищій школі, складання бібліографії за інноваційними педагогічними технологіями організації навчальної, науково-дослідної та соціально-гуманітарної роботи;
- взаємовідвідування та взаємоаналіз лекційних, практичних занять;
- проведення експерименту з проблеми науково-педагогічного дослідження, аналіз і узагальнення матеріалів емпіричного дослідження;
- підготовка звіту з практики, зокрема з науково-дослідної роботи тощо.

Наукові дослідження, що проводять майбутні магістри педагогічної освіти в період практики, призначені для оволодіння дисципліни, що вивчається, формування навичок самостійної роботи, професійної діяльності, здатності переймати на себе відповідальність, знаходити конструктивні вирішення педагогічних проблем. Педагогічна практика дає змогу відчутти значущість педагогічної теорії для професійної діяльності, апробувати рівень своєї підготовки, посилює інтерес до наукових джерел. Правильна її організація сприяє формуванню вмінь і навичок помічати та аналізувати педагогічні явища й процеси, відчутти всю складність і водночас привабливість обраної професії.

Література

1. **Глузман О. В.** Тенденції розвитку університетської педагогічної освіти в Україні : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Глузман Олександр Володимирович. – К., 1997. – 404 с.

2. **Закон** України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

3. **Педагогічний** словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Пед. думка, 2001. – 516 с.

4. **Соляников Ю. В.** Обеспечение качества подготовки магистрантов педагогического университета к научно-исследовательской деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Соляников Юрий Владимирович. – СПб, 2003. – 169 с.

Raihman Eu.I.

Modern Forms' Substantial Characteristic of Research Work Fulfilled by Future Masters of Pedagogical Education

An article deals with substantiation and development of modern forms of a research work which is done by future masters of pedagogical education. The forms are masters' work organization inside research communities, familiarization them with participation in research life of university, collaboration in projects' development and implementation which can be proposed to educational institutions, organizations and establishments; participation in competitions to get grants and also in other incentive activities; organization and events' implementation connected with research contest such as conferences, seminars, exhibitions, round work tables, lectures, debates, intellectual games, meetings with famous scientists, research projects' presentations, competitions, contests; preparation and publication of masters' research works; master and researcher schools' participation; researches that implement within research and pedagogical practice.

Union masters to research activity within work inside research communities have been singled out. The main components of research portfolio have been presented; a fulfillment scheme of scientific research inside grant program has been offered; a mechanism of presentations' and perspectives' holding have been presented; fundamental directions of masters' activity within research and pedagogical practice that include elements of research work have been performed.

Key words: research work, future master, pedagogical education, professional training.

Відомості про автора

Райхман Євген Ігоревич – аспірант спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Стаття надійшла до редакції 30.11.2015 р.

Прийнято до друку 19.12.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.